

**TURK TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMADA EKVIVALENTLIK
MUAMMOLARI: “DUNYO YANADA ODIL BO‘LISHI MUMKIN” ASARI
MISOLIDA**

Xolboboyev Quvonchbek Komil o'gli

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti

Kirish. Tarjima jarayoni tillararo va madaniyatlارaro muloqotning eng murakkab shakllaridan biridir. Ayniqsa, siyosiy va mafkuraviy matnlarni tarjima qilishda ekvivalentlik muammolari yanada dolzarb bo‘ladi. Prezident R. T. Erdo‘g‘anning “Daha Adil Bir Dünya Mümkün” asari (2021) o‘z mazmun-mohiyati bilan xalqaro adolat, islohot va insoniy qadriyatlarni ilgari suradi. Asarni o‘zbek tiliga tarjima qilish jarayonida nafaqat lingvistik, balki madaniy, retorik va siyosiy kontekstlar ham e'tiborga olinadi. Shu boisdan bu ishda asardagi asosiy nutqiy birliklar, metaforalar va o‘xshatishlar misolida ekvivalentlikning lingvistik va pragmatik tahlili olib boriladi.

Nazariy asoslar

Ekvivalentlik nazariyasi tarjimashunoslikning markaziy tushunchalaridan biri hisoblanadi. E. Nayda (1964) “dinamik ekvivalentlik” va “formal ekvivalentlik” o‘rtasidagi farqni aniqlab, tarjima asosan ma’no va ta’sir jihatidan muvofiqlikni ta’minlashi kerakligini ta’kidlagan. J. Ketford (1965) esa lingvistik ekvivalentlikni strukturaviy darajada tahlil qilgan. G. Lakoff va M. Jonson (1980) tomonidan ishlab chiqilgan metafora nazariyasi siyosiy tilni tahlil qilishda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Siyosiy nutqda metafora va o‘xshatishlar orqali konseptual ramzlar yaratilib, auditoriyaning hissiy idrokiga ta’sir ko‘rsatiladi.

Tarjimada ekvivalentlik quyidagi turlarda namoyon bo‘ladi:

- Leksik ekvivalentlik: so‘zlarning semantik ma’nosini to‘g‘ri yetkazish;
- Sintaktik ekvivalentlik: grammatik tuzilmani moslashtirish;
- Stilistik ekvivalentlik: matnning ohang va uslubini saqlash;
- Pragmatik ekvivalentlik: matnning ta’sirini, kommunikativ maqsadini uzatish.

Erdo‘g‘an nutqlarining siyosiy-madaniy konteksti

Erdo‘g‘anning siyosiy nutqlari, xususan “Dunyo yanada odil bo‘lishi mumkin” asari, adolat va tenglik g‘oyalariга tayanadi. Uning diskursida “Dünya beşten büyüktür” (Dunyo beshtadan kattadir) metaforasi markaziy o‘rin tutadi. Bu ibora BMTning besh doimiy a’zosi tomonidan o‘rnatilgan siyosiy asimmetriyaga qarshi ijtimoiy-siyosiy ramz sifatida talqin qilinadi. Asarda “adalet”, “vicdan”, “merhamet” kabi so‘zlar nafaqat diniy, balki universal insoniy qadriyatlar sifatida taqdim etiladi. O‘zbek tilida bu so‘zlarning tarjimasi semantik jihatdan o‘xshash bo‘lsa-da, madaniy konnotatsiya jihatidan ba’zan farq qiladi. Masalan, turk tilidagi “vicdan” so‘zi axloqiy mas’uliyatni bildirsa, o‘zbek tilida bu “did” yoki “inyon” tushunchalari bilan yonma-yon ishlatiladi.

O‘xshatishlarning lingvistik va pragmatik tahlili

Asarda uchraydigan asosiy o‘xshatishlar siyosiy adolat va insoniyat taqdiri atrofida to‘plangan. Quyidagi misollarni ko‘rib chiqamiz:

1. “Dünya beşten büyüktür” → “Dunyo beshtadan kattadir”
 - o Formal jihatdan ekvivalent bo‘lsa-da, pragmatik ma’noda u xalqaro siyosiy tizimni tanqid qiladi. Tarjima jarayonida bu shiorning orqasidagi ideologik yukni saqlash zarur.
2. “Mazlumların sesi olma sorumluluğu” → “Mazlumların ovozi bo‘lish mas‘uliyati”
 - o Bu birikmada diniy va axloqiy konnotatsiya mavjud. O‘zbek tilida “mazlum” so‘zi saqlanadi, ammo turk tilidagi “sorumluluk” so‘zi “mas‘uliyat” deb tarjima qilinishi orqali formal ekvivalentlik ta‘minlanadi.
3. “Merhametini yitirmiş bir çağda” → “Rahm-shafqatini yo‘qotgan bir asrda”
 - o Bu metafora hissiy ta‘sir kuchi bilan ajralib turadi. Tarjimada “merhamet” → “rahm-shafqat” almashtirilishi madaniy ekvivalentlikni ta‘minlaydi.
4. “Küresel vicdan” → “Jahon vijdoni”
 - o Bu joyda “ciddi global moral pozitsiya” ifodalanadi. “Küresel” so‘zining “jahon” shaklida tarjimasi o‘zbek tilidagi milliy til tizimiga moslashadi.

Pragmatik nuqtai nazardan, asarda ishlatilgan o‘xshatishlar va metaforalar tinglovchiga ruhiy ta‘sir o‘tkazish, milliy iftixor va mas‘uliyat tuyg‘usini uyg‘otishga qaratilgan. Tarjima jarayonida ushbu hissiy komponentni saqlash tarjimonning asosiy vazifasidir.

Muhokama va natijalar

Asar tarjimasida kuzatilgan asosiy ekvivalentlik muammolari quyidagilardan iborat:

- Siyosiy metaforalar semantik jihatdan tarjima qilinadi, ammo ularning ideologik konteksti to‘liq aks ettirilmaydi;
- Retorik qurilmalar (takror, parallelizm, ohang) o‘zbek tilida ba‘zan kamayadi;
- Pragmatik ekvivalentlikni saqlash uchun tarjimonda siyosiy diskurs va madaniy kontekstni chuqur bilish zarur.

Natijada, “Dunyo yanada odil bo‘lishi mumkin” asari tarjimasida formal ekvivalentlikdan ko‘ra dinamik ekvivalentlik afzalroq yondashuv sifatida namoyon bo‘ladi. Tarjima jarayoni matnning g‘oyaviy yukini, hissiy ohangini va muallifning nutqiy strategiyasini saqlashga qaratilishi kerak.

Xulosa va tavsiyalar

1. Siyosiy matn tarjimasida ekvivalentlik faqat so‘z darajasida emas, balki madaniy va pragmatik darajada ta‘minlanishi zarur.
2. Erdo‘g‘anning asari o‘zbek o‘quvchisi uchun faqat tarjima emas, balki ma‘naviy-mafkuraviy kontekstda ham yangicha talqinni talab qiladi.
3. Tarjima jarayonida shiorlar, o‘xshatishlar va metaforalar ma‘naviy konnotatsiyalar bilan birgalikda uzatilsa, asl matnning ruhiy ta‘siri saqlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Erdoğan, R. T. (2021). Daha Adil Bir Dünya Mümkün. Turkuvaz Yayıncılık.
2. Erdoğan, R. T. (2024). Dunyo yanada odil bo'lishi mumkin. Tarjima: M. Yo'ldoshev, A. Tilavov. Toshkent: O'zbekiston.
3. Nida, E. A. (1964). Toward a Science of Translating. Leiden: Brill.
4. Catford, J. C. (1965). A Linguistic Theory of Translation. Oxford University Press.
5. Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). Metaphors We Live By. University of Chicago Press.
6. Komissarov, V. N. (1990). Theory of Translation. Moscow: Vysshaya Shkola.
7. Sirojiddinov, S. (2012). Tarjima nazariyasi asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.